

Hallitusohjelman rikosentorjuntahankkeiden arviointitutkimus: projektisuunnitelma

Markus Kaakinen, Teemu Vauhkonen, Anna Raeste, Janne Kivivuori, Antti Latvala, Sasu Tyni, Olli-Pekka Aaltonen 8.12.2021

1 Tausta

Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelmassa oikeusministeriölle osoitettiin rahoitus rikoksia ehkäisevään hankkeeseen kolmeksi vuodeksi. Oikeusministeriö asetti hankkeen ajalle 1.12.2019-30.4.2023. Rahoitus ohjattiin valtionavustuksina (momentti 25.01.50) rikollisuutta ehkäisevää työtä tekeville yhteisöille (a) vaikuttaviksi todettuihin työmenetelmiin väkivaltarikollisten ja seksuaalirikollisten kuntouttamiseen sekä (b) rikoksilla oireilevien nuorten tukemiseen ja nuorten päihteiden käytön ennaltaehkäisyyn. Jälkimmäinen osatavoite tarkoitti rikoksilla oireilevien nuorten rikollisuutta ennaltaehkäisevän toimintamallin pilotointia kunnissa (Oikeusministeriö 2019)¹.

Oikeusministeriö päätti vuonna 2020 rahoittaa kahdeksaa järjestöjen hanketta väkivalta- ja seksuaalirikollisuuden ehkäisyssä ja kolmea kuntien nuorisorikollisuuden ehkäisymallin pilotointia. Ministeriö päätti tilata hankkeiden vaikuttavuusarvioinnin Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutilta (KRIMO), jossa sen suorittaa Kriminologinen yksikkö. Vaikuttavuuden arviointi on tärkeää, jotta julkisia varoja ei käytetä tehottomien tai kontraproduktiivisten ohjelmien rahoittamiseen.

Tutkimussopimuksen mukaan ministeriö ja KRIMO valitsevat yhdessä ne hankkeet, joista tehdään vaikuttavuusarvio. Valinta tehdään tutkimuksellisin perustein ja siinä painottuvat (a) mahdolliset aiemmat vaikuttavuusarviointit, (b) hankkeen selkeä kohdistuminen rikoskäyttäytymisen vähentämiseen, (c) hankkeen intervention määrittely selkeys ja skaalautuvuus (eli mahdollisuus ottaa interventio laajempaan käyttöön), (d) riittävä kohdehenkilöiden sisään virtaus sekä (e) mahdollisuus käyttää satunnaistettua koeasetelmaa tai muuta mahdollisimman vahvaa vaikuttavuustutkimuksen asetelmaa. Sopimuksessa todettiin, että tutkimusresurssin rajallisuus merkinnee sitä, että arviointitutkimus voidaan toteuttaa vain osasta ohjelmista ja pilotoinneista.

2 Arvioitavien ohjelmien valinta

Ministeriö rahoitti kahdeksan järjestön hakemusta kuntoutusohjelmien osalta ja neljä kunnan hakemusta kansallisen toimintamallin pilotointiin (Liite 1).

Kuntoutusohjelmia arvioitiin tutkimussuunnitelman kriteerien valossa, ja harkinnassa nousi vahvimpina kandidaatteina esiin Ensi- ja turvakotien liiton (ETKL) ja SEXPO:n

¹ Tässä suunnitelmassa näistä osatavoitteista käytetään lyhyempiä käsitteitä ”kuntoutushankkeet” ja ”nuorisorikollisuuden ehkäisyn malli”.

hankkeet. ETKL:n hankkeen etuna oli ennakoitu suuri asiakasmäärä, pulmana intervention epästrukturoituneisuus ja mahdolliset muutokset toimintatavoissa hankkeen aikana (kokonaisvaltaisen kuntoutusohjelman kehitystyö). SEXPO:n hanke oli intervention jäsenyyksen osalta selvästi paras. Siinä mahdollisena ongelmana nousi kuitenkin esiin asiakasvirtauksen pienuus otettaessa huomioon uusintarikollisuuden harvinaisuus seksuaalirikollisuudessa (Laajasalo ym. 2020). On huomioitava, että rekisteriaineiston avulla on mahdollista tutkia vain tietoon tullutta rikollisuutta (uusimista), ja seksuaalirikoksissa uusiminen on varsin harvinaista. Tämä tekee seksuaalirikollisuuden kuntoutusohjelmien arvioinnista erityisen haastavaa. Kokonaisharkinnan tuloksena päädyttiin ehdottamaan, että vaikuttavuusarviointi kohdennetaan sekä ETKL:n että SEXPO:n hankkeisiin, mutta arvioinnit toteutetaan erilaisilla asetelmilla (ks. luvut 3 ja 5).

Toimintamallien pilotoinneista tarkempaan arviointiin valittiin kaikki rahoitetut hankkeet. Hankkeiden katsottiin edustavan samaa oikeusministeriön kehittämää Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallia (Sambou & Piispa, 2019), vaikka toteutustapojen välillä onkin eroja². Arviointiin valittiin siis Vantaan, Turun, Oulun sekä Rovaniemen kaupunkien hankkeet. Näiden hankkeiden osalta tarkastellaan nuorisoricollisuutta ennen ja jälkeen mallien pilotoinnin sekä kerätään täydentäviä tietoja toimintamalleissa käytetyistä interventiomuodoista.³

Kohderyhmänä rikoksiin syyllistyneet

Oikeusministeriön nuorisoricollisuuden ehkäisymallissa huomion kohteena ovat vakavaan ja toistuvaan *rikollisuuteen* syyllistyneet, ja hallitusohjelmassa huomion kohteena on niin ikään *rikosten* ehkäisy (Valtioneuvosto 2019; Oikeusministeriö 2019). Tämän vuoksi arviointitutkimus rajataan sekä ETKL:n kuntoutusohjelman että rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallien osalta pääasiassa henkilöihin, jotka ovat olleet vähintään selvitettyyn rikokseen syylliseksi epäiltynä relevantissa rikoslajissa⁴. Käytännössä myös valittu menetelmä, kaltaistettu tapaus-verrokkiasetelma (ks. alla), edellyttää, että kohderyhmä on aiemmin ollut epäiltynä rikoksesta. Näihin arviointitutkimuksiin ei näin ollen lähtökohtaisesti sisällytetä henkilöitä, joilla ei ole rikostuomioita tai jotka eivät ole olleet rikoksista epäiltynä, mutta jotka hakeutuvat ohjelmaan, koska arvelevat voivansa syyllistyä rikokseen tai ovat huolissaan omasta käyttäytymisestään (tai jotka kutsutaan toimintamalliin muun oirehdinnan kuin tietoon tulleen rikosepäilyn vuoksi). Tällaisille

² Toteutustapojen erilaisuus on haaste vaikuttavuuden arvioinnin kannalta. Erot otetaan analyyseissa huomioon niin pitkälle, kun se on mahdollista.

³ Toimintamallien pilotointihankkeita myös tarjotaan opinnäytteen aiheiksi kriminologian opintosuunnassa.

⁴ Kriminologinen rikollisuuden mittaaminen suosii yleensä poliisin tietoon tullutta rikollisuutta esimerkiksi tuomiotietojen sijaan (Kivivuori ym. 2018). On kuitenkin huomattava, että poliisin tietoon tullut rikollisuus ei aina johda syytteen tai tuomioon. Hankkeessa hyödynnetään poliisin tietoon tullutta rikollisuutta myös aikataulusyistä, sillä seurantajakson aikana tehdystä uusintarikollisuudesta ei ehditä saada tutkimusaikataulun rajoitteiden puitteissa oikeuden päätöksiä.

henkilöille ei ole mahdollista löytää asetelman vaatimia kaltaistettuja verrokkeja käytettävissä olevien rekisteritietojen perusteella.

SEXPO:n kuntoutusohjelman arviointi toteutetaan toisenlaisella asetelmalla, jossa ohjelman vaikutuksia analysoidaan osallistujilta kerättävän seurantakyselyn avulla (kaltaistettu verrokkiasetelma ei ole mahdollinen). SEXPO:n hanke myös kohdistuu olennaisilta osin sellaisiin henkilöihin, joilla ei ole ohjelman alkaessa rikostuomioita tai jotka eivät ole olleet rikoksista epäiltyinä. Näin ollen hankkeen vaikuttavuuden arviointi edellyttää, että myös nämä henkilöt sisällytetään tutkimukseen. Näissä tapauksissa kyse ei siis ole uusintarikollisuuden vaan tulevan seksuaalirikollisuuden ehkäisystä.

3 Ensi- ja turvakotien liiton lähisuhdeväkivallan torjuntaohjelman arviointi

Systemaattinen katsaus aiempaan vaikuttavuustutkimukseen

ETKL:n hankkeessa rakennetaan useasta jo käytössä olevasta toimintamallista yhdistelemällä uusi kokonaisvaltainen kuntoutusohjelma, jonka avulla pyritään ennaltaehkäisemään uusintarikollisuutta. Ohjelma on tarkoitettu lähisuhteessaan väkivaltaa käyttäneille tai väkivaltarikokseen syyllistyneille sekä omasta käyttäytymisestään huolestuneille henkilöille. Työmenetelminä käytetään aiemmin hanketoimijoiden käytössä olleiden Lyömätön tie -väkivallan katkaisuohtelman sekä, Miehen Linja - kulttuurisensitiivisen väkivallan katkaisuohtelman pohjalta laadittua uutta työmallia. Osana arviointitutkimusta laaditaan systemaattinen katsaus aiempaan aiheesta tehtyyn vaikuttavuustutkimukseen sekä erityisesti sellaisiin arviointitutkimuksiin, joissa kohteena on jompi kumpi näistä interventioista. Analyysi rajataan vain vertaisarvioituina artikkeleina englanniksi, ruotsiksi tai suomeksi julkaistuihin vaikuttavuustutkimuksiin.

Vaikuttavuusarvioinnin menetelmä

Vaikuttavuusarvioinnissa käytetään rekisteriperustaista tapaus-verrokkiasetelmaa, jota on käytetty aiemmin Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin arviointitutkimuksessa (Aaltonen & Hinkkanen 2014; ks. myös Virtanen ym. 2020). Asetelman näyttötaso asetettu Maryland-asteikolla tasolle neljä.⁵

Kullekin ohjelman tai mallin asiakkaalle valitaan rekisteritietojen perusteella yksi tai useampi verrokki. Verrokkiryhmä kaltaistetaan⁶ asiakasryhmän kanssa relevanttien

⁵ Satunnaistettua koeasetelmaa, joka tarjoaisi vahvimman näyttötason vaikuttavuudesta, ei katsottu mahdolliseksi, koska hankkeet eivät hakemuksissaan itse rakentaneet sisään sen mahdollisuutta, esim. lyhyempää mini-interventiota, johon osa hankkeeseen osallistuvista henkilöistä olisi arvottu. Tutkimusryhmällä ei ole resursseja kehittää tai rakentaa tällaista optiota. Lisäksi ns. normaalimenettely ("treatment-as-usual") saattaa olla niin kevyt, tai käytännössä tarkoittaa kuntoutusohjelmaan pääsyn epäämistä kokonaan, että olisi epäeettistä arpoa henkilö sen piiriin.

⁶ Kaltaistamisessa käytetään tarkoituksenmukaista menetelmää, esim. propensity score matching tai genetic matching. Ks. Aaltonen & Hinkkanen 2014; Konttila ym. 2018; Stuart 2010.

taustamuuttujien mukaan, ainakin iän, sukupuolen ja aiemman rikostaustan⁷ mukaan. Lisäksi kaltaistamisessa voidaan käyttää perhetaustan sosioekonomista asemaa kuvaavia indikaattoreita sekä kouluarvosanoja, lastensuojelun sijaishuollossa oloa ja mielenterveyden diagnooseja kuvaavia indikaattoreita. Kaksi viimeksi mainittua indikaattoriryhmää saadaan mahdollisesti hankittavista THL:n hallinnoimista rekistereistä⁸. Kaltaistamisprosessissa siis pyritään varmistamaan se, etteivät ohjelmien tai toimintamallien asiakkaat eroa tilastollisesti merkitsevästi verrokkihenkilöistä valittujen taustatekijöiden suhteen, vaan että koe- ja verrokkiryhmä eroaisivat ainoastaan ns. hoidon (*treatment*) eli kuntoutusohjelmaan osallistumisen suhteen. Kunkin asiakkaan verrokeilla on rekisteritiedon valossa sama riski kuin asiakkaalla syyllistyä torjuttavaan rikoslajiin seuranta-aikana; ainoa ero on, että asiakas on saanut arvioitavan intervention mutta verrokkit eivät. Rikoslajin uusimisen riskiä vertaillaan sitten näissä ryhmissä. Jos interventio on vaikuttava, rikosten uusiminen on harvinaisempaa asiakasryhmässä kuin verrokeilla. Eron tulee olla tilastollisesti merkitsevä.

Arvioinnissa toteutetaan sekä hoitoaikeen mukainen analyysi (ITT eli *intention-to-treat analysis*) että hoitotehoanalyysi (*efficacy analysis* tai *per-protocol analysis*; käsitteistä ks. Gupta 2011; McCoy 2017). Hoitoaieanalyysissä koeryhmään kuuluvat kaikki henkilöt, jotka ohjelma katsoo soveltuvan ohjelmaan ja joille se tarjoaa paikkaa ohjelmassa. Tavoitteena on siten pitää koe- ja verrokkiryhmät samanlaisina, koska muutoin koeryhmään valikoituisivat vain motivoituneimmat. Hoitoaieanalyysi on myös yhteiskunnallisesti ja taloudellisesti realistisempi, koska tavoitteena on vähentää rikollisuutta koko ongelmaryhmässä, ei vain koko ohjelman läpäisevässä, motivoituneessa osaryhmässä. Jos vaikuttavuutta arvioidaan vain motivoituneimmassa osaryhmässä, voi syntyä liian optimistinen kuva vaikuttavuudesta. Hoitotehoanalyysissä asiakkaina tarkastellaan henkilöitä, jotka osallistuivat ohjelmaan. Tältä osin asiakkaina voidaan pitää ohjelman aloittaneita ja sen kokonaan loppuun saattaneita (*per-protocol analysis*). Verrokkiryhmävertailut tehdään kolmelle osaryhmälle: ITT-ryhmälle, ohjelman aloittaneiden ryhmälle⁹ ja ohjelman protokollan mukaan suorittaneiden ryhmälle.¹⁰

Arviointijakso

Arvioinnin kohteena ovat interventioon 1.1.2021 alkaen hyväksytyt asiakkaat. Asiakkaista kerätään hankkeen mukaista tutkimustietoa 31.12.2023 asti. Loppuraportin analyysi

⁷ Asiakkailla tulee olla aiempi rekisterimerkintä ehkäistäväan rikokseen syyllistymisestä. Näin vaikuttavuutta voidaan analysoida vain ohjelmissa, joissa asiakkailla on aiempi rikosmerkintä, tai tällaista asiakkaiden osapopulaatiossa.

⁸ Rekisteritietojen hankinnassa keskeisin tekijä on tiedon tarpeellisuus. Tutkimuksessa käsitellään vain välttämättömiä tietoja. Harkinta perustuu myös tietojen saatavuuteen (tutkimusluvut ja aikataulu) ja hankintakustannuksiin.

⁹ Jos asiakkaiden määrä sen mahdollistaa, ohjelman sisäisessä analyysissä käytetään sen aloittaneiden määrää.

¹⁰ Esimerkiksi Aggredi-ohjelman arvioinnissa hoitoaieanalyysiin kuului 141 henkilöä, hoitotehoanalyysiin 97 (aloittaneet) ja 24 (koko ohjelman suorittaneet) henkilöt, ks. Aaltonen & Hinkkanen 2014, 3.

tehdään siitä ryhmästä, josta on mahdollista kerätä tiedot uusintarikollisuudesta vähintään vuosi intervention päättymisen jälkeen poliisin tietoon tulleen rikollisuuden osalta sekä jos mahdollista, tuomiotietojen avulla. Näin ollen tutkittava ryhmä on osallistunut interventioon välillä 1.1.2021 – 31.12.2022. ETKL:n suunnitelman mukaan kuntoutusohjelma koostuu kolmesta moduulista (alkukartoitus ja motivointi, intensiivinen työskentely, kuntoutumisen jatkuvuuden varmistaminen) ja sen kesto on viidestä kuukaudesta vuoteen. Analyysissä otetaan huomioon erot intervention kestossa henkilöiden välillä sekä olennaisia taustatekijöitä kuten vapautuminen vankilasta ohjelman alkaessa.

Kuvailevat lisäanalyysit

Krimo kehittää seurantalomakkeen vaikuttavuusarvioinnin lisäanalyysija varten. Sosiografisten ja muiden taustakysymysten lisäksi lomakkeeseen kuuluu väkivaltakäyttäytymistä kuvaava mittaristo. Sen avulla kuvataan asiakasryhmää tavalla, joka ei ole tilastoidusta rikollisuudesta riippuva, sekä arvioidaan rekisteritiedon validiteettia. Kuntoutusohjelmaan hyväksytyt täyttävät saman lomakkeen myös ohjelman jälkeen tai sen keskeytyessä. Lomakkeella kerättyä tietoa voidaan käyttää motivaatioanalyysissa ja tutkittaessa, mitkä tekijät ohjelmaan osallistuneiden kesken ovat mahdollisesti yhteydessä sen vaikuttavuuteen. Lomakkeella kerätyt tiedot liitetään tutkimusrekisteriin, jossa ovat myös rekisteritiedot ja tiedot intervention toteuttamisesta.

Lisäksi hankkeiden työntekijöitä ja asiakkaita haastatteleamalla kerätään niin sanottua prosessitietoa toimenpiteistä hankkeiden työntekijöiden näkökulmasta ja asiakkaiden kokemana. Haastatteluita pyritään toteuttamaan 10-15 vuoden 2022 aikana, mutta niitä voidaan toteuttaa myös mainittua enemmän mahdollisuuksien salliessa. Lopullinen haastatteluiden määrä riippuu kuitenkin aina haastatteluihin suostumuksensa antaneiden määrästä. Haastatteluilla saadaan tietoa siitä, millaista muutosta asiakkaan tilanteessa arvioidaan saadun toimenpiteen aikana ja mitkä ovat keskeiset muutokseen vaikuttavat tekijät asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Haastatteluissa kartoitetaan ainakin seuraavia laajempia teemoja:

- Toimintaan ohjautuminen sekä asiakkaiden tai haastateltavan asiakkaan tausta
- Työtavat ja asiakkaille luotavat työskentelysuunnitelmat sekä niiden toteutuminen
- Eri työtapojen toimivuus ja kehittämistarpeet
- Asiakkaiden motivaatio, motivointi sekä motivaation vaikutukset työhön
- Asiakkaiden ja työntekijöiden välinen yhteistyö ja luottamus
- Toimenpiteen rooli asiakkaan elämässä
- Odotukset toimenpiteen jälkeiselle ajalle ja hyödyn ylläpitäminen intervention jälkeen

Vaikuttavuuden arviointia puolestaan tuetaan hankkeiden itse keräämillä tiedoilla, jotka käsittävät toimintaan osallistuneiden asiakkaiden taustatietoja sekä kyselyin kerättyä seurantatietoa toimintaan osallistumisen ajalta. Taustatietojen kerääminen on tärkeää, jotta tiedetään, millaisia henkilöitä toimenpiteiden pariin valikoituu. Esimerkiksi, mitä korkeamman uusimisriskin omaavia henkilöitä toimenpiteeseen osallistuu, sitä suurempi rikollisuutta vähentävä potentiaali toimenpiteellä on. ETKL:n hankkeen arvioinnissa hyödynnetään hankkeen omien alku- ja loppukartoituskyselyiden kautta kerättyä pitkäaikaisaineistoa asiakkaiden sosiaalisesta tilanteesta, mahdollisesta aikaisemmasta väkivaltaisesta käyttäytymisestä, hankkeeseen ohjautumisesta sekä asiakkaiden väkivaltaan ja parisuhteisiin liittyvistä asenteista ja kokemuksista. Tutkimuseettisistä syistä hankkeen lomakkeilla itse keräämää tietoa voidaan käyttää vain sellaisten asiakkaiden osalta, jotka ovat antaneet lomakkeen täyttämisen yhteydessä suostumuksensa tietojen käyttämiseen tutkimuksissa.

4 Rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeiden arviointi

Systemaattinen katsaus aiempaan vaikuttavuustutkimukseen

Kaikki arvioitavat hankkeet perustuvat oikeusministeriön kehittämään Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamalliin (Sambou & Piispa, 2019). Toimintamallissa nuoren tarvitsemat tuki ja palvelut kootaan samaan yksikköön, jossa tietyllä työntekijällä on selkeä kokonaisvastuu nuoresta. Keskiössä on nuorten yksilöllinen palvelutarpeen arviointi ja siihen vastaava moniammatillinen yhteistyö. Rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeista tutkitaan vaikuttavuutta Turun, Oulun, Rovaniemen sekä Vantaan kaupunkien osalta. Hankkeet pilotoivat kehitettyä toimintamallia hieman eri tavoin. Turun kaupungin ROKKI-hanke perustuu moniammatilliseen toimintamalliin jalkautuvalla, kiinnipitävällä ja joustavalla työotteella, vaikuttaen rikoskierteen katkaisuun ja uusien rikosten estämiseen. Oulun NURRI-hankkeessa tuetaan nuoria ja heidän perhettään tiiviisti, nopeasti ja moniviranomaisesti. Rovaniemen RIKO-hanke pyrkii tavoittamaan nuoria, jotka tarvitsevat vahvempia tukitoimia ja jotka ovat tippuneet ulos aiemmin kokeilluista toimintamalleista, puuttuen moninaisilla toimintamalleilla nuorten rikoksilla oirehdintaan ja sen taustatekijöihin sekä räätälöiden nuorille yksilöllisiä ja oikea-aikaisia tuki- ja palvelukokonaisuuksia. Vantaan toimintamalli perustuu muista pilotointihankkeista poiketen strukturoidumpaan multidimensionaalisen perheterapiaan (MDFT) toimintamalliin. MDFT-terapiassa korostuu yksilötyön lisäksi perheen ja muiden sosiaalisen ympäristöjen rooli nuoren rikoskäyttäytymisessä. Toimintamallin vaikuttavuudesta nuorten päihteiden käytön ja rikekäyttäytymisen ehkäisemisessä on kansainvälistä tutkimusnäyttöä (esim. Liddle ym. 2001). Hankkeessa laaditaan systemaattinen katsaus aiempaan vaikuttavuustutkimukseen, jossa kohteena on Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallin kaltainen interventio. Analyysi rajataan vain

vertaisarvioituina artikkeleina englanniksi, ruotsiksi tai suomeksi julkaistuihin vaikuttavuustutkimuksiin.

Vaikuttavuusarvioinnin menetelmä

Vaikuttavuusarvioinnissa käytetään samaa asetelmaa kuin kuntoutusohjelman arvioinnissa, eli rekisteriperustaista tapaus-verrokkiasetelmaa (vrt. Aaltonen & Hinkkanen 2014; ks. myös Virtanen ym. 2020). Asetelman näyttötaso asettuu Maryland-asteikolla tasolle neljä.¹¹ Kysymyksenä on siis se, onko uusintarikollisuus vähemmän todennäköistä intervention piirissä olevien nuorten kuin vertailuun käytettävän kaltaistetun populaation keskuudessa. Kuten ETKL:n ohjelman arvioinnissa, tässäkin suoritetaan hoitoaie- ja hoitotehoanalyysit.

Arviointijakso

Arvioinnin kohteena ovat asiakkaat, jotka on hyväksytty interventioon 1.1.2021 alkaen.¹² Asiakkaista kerätään hankkeen mukaista tutkimustietoa 31.12.2023 asti. Loppuraportin analyysi tehdään siitä ryhmästä, josta on mahdollista kerätä tiedot uusintarikollisuudesta vähintään vuosi intervention päättymisen jälkeen.

Kuvailevat analyysit kokeilupaiikkakunnilla

Rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeissa jokaista ohjelmaan hyväksyttyä pyydetään myös täyttämään ennen ensimmäistä asiakastapaamista ja ohjelman päättymisen jälkeen omaa käyttäytymistä ja itseilmoitettua rikollisuutta koskeva kyselylomake. Lomake sisältää ainakin Nuorisoriikollisuuskyselyn lyhennetyn version (esim. Näsi 2016). Tavoitteena on kuvata asiakasryhmää tavalla, joka ei ole tilastoidusta rikollisuudesta riippuva, sekä arvioida rekisteritiedon validiteettia. Lomakkeella kerättyä tietoa voidaan käyttää motivaatioanalyysissa ja tutkittaessa, mitkä tekijät ohjelmaan osallistuneiden kesken ovat mahdollisesti yhteydessä sen vaikuttavuuteen. Lomakkeella kerätyt tiedot liitetään tutkimusrekisteriin, jossa ovat myös rekisteritiedot ja tiedot intervention toteuttamisesta.

Lisäksi hankkeiden työntekijöitä ja asiakkaita haastatteleamalla kerätään niin sanottua prosessitietoa toimenpiteistä hankkeiden työntekijöiden näkökulmasta ja asiakkaiden

¹¹ Satunnaistettua koeasetelmaa ei katsottu mahdolliseksi, koska hankkeet eivät hakemuksissaan itse rakentaneet sisään sen mahdollisuutta, esim. lyhyempää mini-interventiota. Tutkimusryhmällä ei ole resursseja kehittää tai rakentaa tällaista optiota. Lisäksi ns. normaalimenettely saattaa olla niin kevyt, että olisi epäeettistä arpoa henkilö sen piiriin.

¹² Vantaan hankkeen osalta ei kuitenkaan arvioida sellaisia henkilöitä, jotka ovat kieltäytyneet tutkimukseen osallistumisesta keväällä 2021.

kokemana. Haastatteluita pyritään toteuttamaan ainakin 20 vuoden 2022 aikana, mutta niitä voidaan toteuttaa myös mainittua enemmän mahdollisuuksien salliessa. Lopullinen haastatteluiden määrä riippuu kuitenkin aina haastatteluihin suostumuksensa antaneiden määrästä. Haastatteluilla saadaan tietoa siitä, millaista muutosta asiakkaan tilanteessa arvioidaan saadun toimenpiteen aikana ja mitkä ovat keskeiset muutokseen vaikuttavat tekijät asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Haastatteluissa kartoitetaan ainakin seuraavia laajempia teemoja:

- Toimintaan ohjautuminen sekä asiakkaiden tai haastateltavan asiakkaan tausta
- Työtavat ja asiakkaille luotavat työskentelysuunnitelmat sekä niiden toteutuminen
- Eri työtapojen toimivuus ja kehittämistarpeet
- Asiakkaiden motivaatio, motivointi sekä motivaation vaikutukset työhön
- Asiakkaiden ja työntekijöiden välinen yhteistyö ja luottamus
- Toimenpiteen rooli asiakkaan elämässä
- Odotukset toimenpiteen jälkeiselle ajalle ja hyödyn ylläpitäminen intervention jälkeen

Vaikuttavuuden arviointia puolestaan tuetaan hankkeiden itse keräämillä tiedoilla, jotka käsittävät toimintaan osallistuneiden asiakkaiden taustatietoja sekä tutkittavan hankkeen keräämää seurantatietoa toimintaan osallistumisen ajalta. Taustatietojen kerääminen on tärkeää, jotta tiedetään, millaisia henkilöitä toimenpiteiden pariin valikoituu. Esimerkiksi, mitä korkeamman uusimisriskin omaavia henkilöitä toimenpiteeseen osallistuu, sitä suurempi rikollisuutta vähentävä potentiaali toimenpiteellä on. Rikoksilla oireilevien nuorten pilotoitihankkeissa hyödynnetään hankkeiden itse käyttämiä seurantatyökaluja, kuten esimerkiksi BAROfi- ja tulostähti –ohjelmia. Hankkeiden itse keräämien tietojen pohjalta voidaan saada täydentävää tietoa asiakkaiden sosiaalisesta tilanteesta, mahdollisesta aikaisemmasta rikollisesta käyttäytymisestä sekä hankkeeseen ohjautumisesta.

5 Sexpon SeriE-hankkeen arvioinnin toteutettavuudesta

Systemaattinen katsaus aiempaan vaikuttavuustutkimukseen

Sexpon hankkeessa jatketaan jo käynnissä ollutta toimintamallia, jossa tarjotaan maksuttomia, matalan kynnyksen terapeuttisia tukipalveluita henkilöille, joilla on kohonnut riski syyllistyä tai jotka ovat jo syyllistyneet lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan seksuaalirikokseen. Hanke kohdistuu henkilöihin, jotka ovat huolissaan omista lapsiin ja nuoriin kohdistuvista seksuaalisista fantasiaistaan, mieltymyksistään tai toiminnastaan, rikostutkinnassa toimintansa vuoksi olevia tai rikosseuraamuksen piiristä vapautuvia. Asiakastyö on sekä ennaltaehkäisevää että kuntouttavaa. Työmenetelminä käytetään intensiivisessä terapiaprosessissa asiakkaalle soveltuvia terapiamuotoja, sekä vähemmän akuuteissa tapauksissa kriisi- ja palvelutukea. Osana arviointitutkimusta laaditaan

systemaattinen katsaus aiempaan vaikuttavuustutkimukseen, jossa kohteena on jokin näistä interventioista tai niiden yhdistelmä. Analyysi rajataan vain tuoreisiin, vertaisarvioituina artikkeleina englanniksi, ruotsiksi tai suomeksi julkaistuihin vaikuttavuustutkimuksiin.

Arviointijakso

Arvioinnin kohteena ovat asiakkaat, jotka on hyväksytty interventioon 1.1.2021 alkaen. Asiakkaista kerätään hankkeelta saatua asiakaskohtaista tietoa interventiotyypeistä ja niiden ajankohdista sekä kyselytietoa 31.12.2023 asti. Loppuraportin analyysi tehdään siitä ryhmästä, josta on mahdollista kerätä nämä tiedot vähintään puoli vuotta intervention päättymisen jälkeen.

Vaikuttavuusarvioinnin menetelmä

SEXPO:n hankkeen vaikuttavuusarvioinnissa käytetty menetelmä poikkeaa ETKL:n ja rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeiden arvioinnin asetelmasta. Koska hankkeeseen ohjautuu hyvin eri rikostaustaisia henkilöitä, ei hankkeeseen osallistujille voida muodostaa samankaltaista verrokkiryhmää rekisteriaineiston perusteella. Hanke myös keskittyy rajattuun ja muita harvinaisempaan rikollisuuden muotoon, jolloin uusintarikollisuuden arviointiin tulee käyttää muuta kuin rekisteröityä rikollisuutta.

Näistä syistä SEXPO:n hankkeen vaikuttavuutta arvioidaan seurantakyselyjen avulla. Tässä asetelmassa hankkeeseen osallistujat vastaavat rikoskäyttäytymistä ja erityisesti seksuaalirikollisuutta koskevaan kyselyyn ennen intervention alkua, intervention aikana, ja intervention jälkeen. Koska hankkeessa toteutettavassa interventiossa ei ole varsinaista päättymiskohtaa (kontakti asiakkaisiin säilyy), aloitetaan rikollisuuden jälkiseuranta siitä ajankohdasta, jolloin hankkeen intensiivisin työvaihe päättyy. Kolmas kysely kerätään noin puoli vuotta tämän vaiheen jälkeen. Vaikuttavuuden arvioinnin tukemiseksi hanke luovuttaa lisäksi itse keräämiään tietoja, jotka käsittävät toimintaan osallistuneiden asiakkaiden taustatietoja sekä muun muassa hankkeeseen ohjautumisen syitä. Toimenpiteeseen valikoitumista koskeva tieto on SEXPO:n hankkeen kohdalla erityisen tärkeää. Koska SEXPO kerää kyseisiä (itse keräämiään) tietoja aggregaattitasolla ilman tunnistetietoja, aineistosta ei voida erotella yksittäisiä henkilöitä myöskään arviointitutkimuksen analyysissä.

Lisäksi hankkeiden työntekijöitä ja asiakkaita pyydetään osallistumaan haastatteluihin, joilla kerätään niin sanottua prosessitietoa toimenpiteistä hankkeiden työntekijöiden näkökulmasta ja asiakkaiden kokemana. Haastatteluita pyritään toteuttamaan 10-15 vuoden 2022 aikana, mutta niitä voidaan toteuttaa myös mainittua enemmän mahdollisuuksien salliessa. Lopullinen haastatteluiden määrä riippuu kuitenkin aina haastatteluihin suostumuksensa antaneiden määrästä. Haastatteluilla saadaan tietoa siitä, millaista muutosta asiakkaan tilanteessa arvioidaan saadun toimenpiteen aikana ja mitkä ovat

keskeiset muutokseen vaikuttavat tekijät asiakkaiden ja työntekijöiden näkökulmasta. Haastatteluissa kartoitetaan ainakin seuraavia laajempia teemoja:

- Toimintaan ohjautuminen sekä asiakkaiden tai haastateltavan asiakkaan tausta
- Työtavat ja asiakkaille luotavat työskentelysuunnitelmat sekä niiden toteutuminen
- Eri työtapojen toimivuus ja kehittämistarpeet
- Asiakkaiden motivaatio, motivointi sekä motivaation vaikutukset työhön
- Asiakkaiden ja työntekijöiden välinen yhteistyö ja luottamus
- Toimenpiteen rooli asiakkaan elämässä
- Odotukset toimenpiteen jälkeiselle ajalle ja hyödyn ylläpitäminen intervention jälkeen

Asetelman näyttötaso asettuu Maryland-asteikolla tasolle 2. Kysymyksenä on siis se, onko osallistujien itse ilmoittama rikoskäyttäytyminen vähemmän todennäköistä intervention aikana ja sen jälkeen, kuin ennen interventioon ohjautumista. Erona kahteen muuhun vaikuttavuusarviointiin on myös time-at-risk –perspektiivin puuttuminen, koska jälkeen- mittaus ei sisällä rikosten tai rikosimpulssien päiväkohtaista ajoittumistietoa. On syytä korostaa, että tämä malli ei tarjoa yhtä vahvaa näyttöä toimintamallin vaikuttavuudesta kuin kahden muun hankkeen arvioinnissa käytetty asetelma. Siten Sexpo:n hankkeen vaikuttavuutta ei voida hankekokonaisuudessa verrata kahden muun hankkeen osalta saatuihin tuloksiin. Kuten ETKL:n ja rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeiden arvioinnissa, tässäkin suoritetaan lisäksi hoitoaie- ja hoitotehoanalyysit.

6 Kuvaileva tieto asiakkaista

Kaikkien tutkimusarviointien yhteydessä kerätään tietoa ohjelmien piirin tulleista henkilöistä standardimuotoisella lomakkeella. Tätä lomaketta käytetään mm. tarkastelemaan tekijöitä, jotka ovat yhteydessä motivaatioon saattaa ohjelma omalla kohdalla päätökseen.

Tapaus-verrokkiasetelma edellyttää ohjelmien tiedonkeruun osalta tiettyjä seikkoja. Asiakkaista on tehtävä lista, jossa on kunkin asiakkaan yksilöimiseen luotu, anonyymi tunnusnumero (Sexpo-säätiö) tai henkilötunnus (rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeet ja Ensi- ja turvakotien liitto) ja sen jälkeen jokaisen hoitokontaktin päivämäärä ja tietoa kyseisellä hoitokerralla toteutetun intervention tyypistä. Ensi- ja turvakotien liitto tai sen alaiset hanketoimijatahot eivät kerää henkilötunnuksia osana omaa toimintaansa, vaan tietoja kerätään vain tutkimustarkoituksiin. ETKL:n hankkeen osalta henkilötunnukset kerätään suostumuslomakkeen yhteydessä hankkeen alaisten hanketoimijoiden kanssa erikseen laadittavan tietojenkäsittelysopimuksen mukaisesti¹³.

¹³ Rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeissa käytettävää henkilötunnusten ja intervention suorittamisen tietojen keräämisen menetelmää yleistä etua koskevaan tehtävään ja KRIMO:sta annetussa

Intervention sisällöistä ei kerätä tietoa, eikä asiakkaista kerätä henkilötietoja. Listaan sisällytetään hoitoaieanalyysin mahdollistamiseksi kaikki, jotka ohjelma (a) katsoo soveltuvan ohjelmaan ja (b) tarjoaa paikkaa ohjelmassa – riippumatta siitä, tuliko asiakas edes ensimmäiseen asiakaskontaktiin. Liitteessä 2 on havainnollistettu esimerkinomaisesti asiakkaista tehtävää listausta.

Ohjelmat siirtävät kopion taulukosta tutkimusryhmälle joka kuukauden viimeinen päivä. Koska havaintomatriisi on hoitoaieperustainen, ohjelma ei poista siitä yhtään riviä. Kuukaudessa siihen tulee siten yhtä monta riviä kuin on uusia interventioon kutsuttuja.

Tutkimusryhmä liittyy matriisiin myöhemmin rikollisuutta koskevat tiedot rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeiden ja Ensi- ja turvakotien liiton tutkittavien henkilöiden osalta. Rekisteriperustaiset rikollisuustiedot kerätään samalla tavalla asiakkaista ja verrokeista. Taustatietoina kaltaistamisessa käytetään rikostietoja intervention alkua edeltävältä myöhemmin määriteltävältä ajanjaksolta, ja uusintarikollisuuden seuranta-aika on vähintään 1 vuosi intervention jälkeen. Kyselylomakkeilla kerätään tietoa vain arvioitaviin hankkeisiin osallistuvilta henkilöiltä ennen intervention alkua ja noin puoli vuotta sen päättymisen jälkeen, sekä Sexpo-säätiön hankkeessa myös intervention aikana. Nämä tiedot yhdistetään asiakkaiden havaintomatriisiin. Näitä kyselytietoja ei yhdistetä tutkimuksessa hyödynnettäviin hankkeen itsekeräämiin tietoihin tai ylläkuvattuun haastatteluaineistoon.

7 Aikataulu¹⁴

Aika	Vaihe
10/2020	Aiemman tutkimuksen koostamisen valmistelu
1/2021	Ensi- ja turvakotien liiton ohjelman arviointi- ja seurantajakso alkaa Vantaan kaupungin ohjelman arviointi- ja seurantajakso alkaa SEXPO:n ohjelman arviointi- ja seurantajakso alkaa
4/2021	Tutkija aloittaa; suunnitelman tarkistaminen; systemaattinen katsaus aloitetaan
12/2022	Systemaattiset katsaukset valmistuvat
1/2023	Väliraportti

laissa säädettyyn tutkimustehtävään perustuen saatetaan soveltaa myös ETKL:n hankkeessa, mikäli muutos on mahdollista toteuttaa yhteistyössä hanketoimijan kanssa.

¹⁴ Lisäksi vuoden 2022 aikana tutkimushanke raportoi ohjausryhmälle haastattelututkimuksen ja kirjallisuuskatsausten tuloksia.

12/2023	Arviointi- ja seurantajakso päättyy
3/2024	Loppuraportit ilmestyvät, hanke päättyy

8 Tutkimusetiikka ja tietosuoja

KRIMO käsittelee arviointitutkimuksessaan henkilötietoja perustuen yleistä etua koskevan tehtävän suorittamiseen (yleisen tietosuoja-asetuksen 6 artiklan kohta 1, e alakohta) sekä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetussa laissa säädettyyn tutkimustehtävään (1§:n 2 momentti). Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallien pilotointihankkeista kerätään edellä mainittuun perustuen hankkeiden asiakkaiden henkilötunnukset ja tieto mahdollisesta intervention keskeyttämisestä (kieltäytyikö henkilö interventioista tai keskeyttikö hän sen myöhemmin). Sama tietojenkeruumalli pyritään toteuttamaan myös ETKL:n hankkeen osalta. Sexpo-säätiön ja ETKL:n hankkeiden asiakkaille osoitetaan myös informoituun suostumukseen perustuva kysely. Myös Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallien pilotointihankkeiden asiakkaille osoitetaan kysely, johon asiakkailta pyydetään tutkimusetiikan edellyttämää suostumusta kyselytutkimukseen osallistumisesta. Lisäksi kaikki hankkeet luovuttavat Helsingin yliopistolle itse keräämiään tietoja, jotka käsittävät toimintaan osallistuneiden asiakkaiden taustatietoja sekä kyselyin kerättyä seurantatietoa toimintaan osallistumisen ajalta. Hankkeiden työntekijöitä ja asiakkaita pyydetään myös osallistumaan haastatteluihin, joilla kerätään niin sanottua prosessitietoa toimenpiteistä hankkeiden työntekijöiden näkökulmasta ja asiakkaiden kokemana. Henkilötietojen käsittelyperiaate on kuitenkin edelleen yllä mainittu yleistä etua koskevan tehtävän suorittaminen (e alakohta) sekä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetussa laissa säädetty tutkimustehtävä.

Tutkimushankkeen tietojen käsittely ei perustu suostumukseen. Tietosuojalain (29 §) mukaisesti henkilötunnusten käsittelyn ei tarvitse perustua suostumukseen, jos henkilöiden yksiselitteinen yksilöiminen on tärkeää laissa säädetyn tehtävän suorittamiseksi tai sitten tieteellistä tutkimusta varten. Tietojen käsittelystä annetaan tietosuojailmoitus hankkeiden asiakkaille ja alaikäisten lasten kohdalla myös heidän huoltajilleen.

Hanke noudattaa Tutkimuseettisen neuvottelukunnan eettisiä ohjeistuksia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019). Kyselyihin osallistuminen, interventiotietojen luovuttaminen ja haastatteluihin osallistuminen pohjautuvat Sexpo-säätiön ja ETKL:n hankkeiden osalta asiakkaiden antamaan informoituun suostumukseen, ja myös Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallien pilotointihankkeissa kysytään tutkimusetiikan edellyttämää suostumusta kyselytutkimukseen osallistumisesta, interventiotietojen luovuttamisesta sekä haastatteluihin osallistumisesta. Suostumus pyydetään myös alle 18-

vuotiaiden asiakkaiden huoltajilta¹⁵. Tutkittaville tuodaan ilmi, että mikäli he suostuvat osallistumaan tutkimukseen, heidän kyselyvastauksensa ja interventiotietonsa tullaan yhdistämään rekistereistä kerättäviin tietoihin. Viralliset rekisteriaineistot pyydetään Findatan kautta. Tutkimus ei vaikuta tutkittavissa hankkeissa toteutettavien interventioiden sisältöön tai kohdentumiseen. Hankkeet luovuttavat KRIMO:lle osallistujilta kerättyjä tietoja, mutta tutkimuksella ei ole suoraa kontaktia tutkittaviin, jolleivät he itse halua osallistua haastatteluihin. Haastatteluissa mahdollistetaan myös suoran kontaktin välttäminen tarjoamalla mahdollisuutta siihen, että haastattelijana toimii tutkittavan hankkeen hanketoimija.

Hankkeiden itse keräämien tietojen luovuttaminen perustuu sekä ETKL:n hankkeessa että Rikoksilla oireilevien nuorten toimintamallien pilotointihankkeissa tutkittavien antamaan suostumukseen tietojen käyttämisestä tutkimuksiin. Koska Sexpo-säätiön luovuttama hankkeessa keräämä aineisto on pseudonymisoitua, aggregaattitasoista tilastotietoa, josta yksittäisiä henkilöitä ja heidän tietojaan ei voida erotella, ei yksittäisiltä henkilöiltä voida pyytää erillistä suostumusta tietojen käyttämiseen. Tutkittavia kuitenkin informoidaan tietojen käyttämisestä tutkimuksessa sekä heidän oikeuksistaan vastustaa tietojensa käyttöä.

Tutkimuksessa ei puututa tutkittavien fyysiseen koskemattomuuteen, eikä tutkittaville esitetä poikkeuksellisen voimakkaita ärsykeitä. Tutkimus ei aiheuta tutkittaville tai heidän läheisilleen normaalin arkielämän rajat ylittävää henkistä haittaa.

Koska hankkeessa kerätään ja käsitellään erityisen arkaluonteisia tietoja (esimerkiksi lapsikohdisteinen seksuaalirikollisuus), tutkittaviin ja heidän läheisiinsä voisi kohdistua turvallisuusuhkia, mikäli tutkimuksessa kerättävä tutkimusaineisto paljastuisi ulkopuolisille. Tutkimuksessa nämä riskit minimoidaan huolehtimalla systemaattisesti tutkittavien tietoturvasta. Tutkimuksessa aineistoja käsitellään ja säilytetään korotetun tietoturvatason ympäristöissä ja niihin pääsy myönnetään vain tutkimuksellisin perustein. Tietoturvaan liittyvät riskit myös tunnistetaan ja minimoidaan tietosuojasetuksen mukaisessa vaikutustenarviointiprosessissa. Vaikutustenarviointi tehdään yhdessä Helsingin yliopiston tietosuojavastaavan (Lotta Ylä-Sulkava) kanssa ennen tutkimuksen aloittamista ja sitä täydennetään tarvittaessa jatkuvasti tutkimuksen aikana. Tutkimuksessa on mukana myös henkilöitä, jotka eivät ole olleet epäiltyinä rikoksista, tai joita ei ole rikoksesta tuomittu (Sexpo-säätiön hanke). Tämän joukon sisällyttäminen tutkimukseen on välttämätöntä hankkeen vaikuttavuuden arvioinnin kannalta silloin, kun hanketyöskentely kohdistuu olennaiselta osin tällaisiin henkilöihin. Myös tästä syystä hankkeessa kiinnitetään tietoturvaan korostettua huomiota, ja tutkittavia informoidaan heitä koskevien tietojen käsittelystä ja sen perusteista ennen suostumuksen pyytämistä. Näin minimoidaan

¹⁵ Vantaan kaupungin Rikoksilla oireilevien nuorten pilotointihankkeessa ja ETKL:n hankkeessa myös henkilötunnusten kerääminen on perustunut keväällä 2021 suostumukseen. Näiden hankkeiden kohdalla tietoja ei kerätä jatkossakaan niiltä ennen 1.6.2021 hankkeen asiakkaaksi tulleilta henkilöiltä, joilta suostumusta ei ole saatu.

sekä tutkittaville aiheutuvia turvallisuusriskejä että tietojen käsittelystä mahdollisesti koituvaa henkistä haittaa. Henkisten haittojen minimoimiseksi tutkittavia rohkaistaan myös ottamaan heitä mahdollisesti vaivaamaan jääneet asiat puheeksi esimerkiksi rikosentorjuntahankkeiden asiakastyössä tai olemaan niistä yhteydessä hankkeen vastuulliseen tutkijaan. Tutkimusaiheen arkaluontoisuuteen liittyvien riskien takia tutkimukselle tehdään eettinen ennakoarviointi ennen sen toteuttamista. Lisäksi eettistä ennakoarviointia haetaan tutkimusryhmän omien pohdintojen tueksi ja koska tutkimustuloksia saatetaan julkaista lehdissä, jotka edellyttävät eettistä ennakoarviointia.

Hankkeessa tehtävä henkilötietojen kerääminen ja käsittely noudattaa tietosuojalakea ja EU:n tietosuoja-asetusta. Henkilötietojen käsittelyn lainmukainen perusta on yleistä etua koskevan tehtävän suorittaminen (e alakohta) sekä Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutista annetussa laissa säädetty tutkimustehtävä (1 §:n 2 momentissa). Hankkeessa kerätään ja käsitellään vain tutkimuksen kannalta välttämättömiä tietoja, ja varsinaisissa analyysissä käytettävästä aineistosta poistetaan kaikki suorat tunnistetiedot.

Tutkittaville annetaan nähtäväksi tietosuojailmoitus, jossa kuvataan tarkasti hankkeessa kerättävät ja käsiteltävät henkilötiedot. Lisäksi tietosuojailmoituksessa tuodaan esiin tutkittavien oikeudet. Koska kaikkia tutkittavia asiakkaita ei todennäköisesti ole kuitenkaan mahdollista tavoittaa tutkimuksesta informoimiseksi (johtuen siitä, että heidän osallistumisensa hankkeeseen on voinut jo päättyä), tietosuojailmoitus julkaistaan myös vapaasti luettavana verkossa. Henkilötietojen käsittelystä laaditaan ja dokumentoidaan myös vaikutustenarviointi, jossa pyritään tunnistamaan ja minimoimaan tietoturvaan liittyvät riskit sekä ennen hanketta että sen aikana. Kerättäviä henkilötietoja ei arkistoida vaan ne hävitetään hankkeen päätyttyä, kuitenkin viimeistään vuoden 2024 lopussa. Hankkeen aikana henkilötietoja säilytetään tietoturvalisessä ympäristössä. Rekisteriverrokkeihin sovelletaan rekisteritutkimuksen periaatteita (eettisen toimikunnan arviointia ei edellytetä rekisteriaineistojen tutkimukseen). Heiltä ei pyydetä suostumusta tutkimukseen osallistumisesta. Ohjelma tai tutkimushanke eivät ole verrokkihenkilöihin yhteydessä, mutta tutkimuksen tietosuojailmoitus tallennetaan KRIMO:n verkkosivuille julkisesti saataville.

Hankkeisiin osallistuvilta tutkittavilta kerättävää tietokantaa säilytetään Krimossa Helsingin yliopiston tietosuojasäännösten mukaisesti. Nämä tiedot yhdistetään osallistujista kerättäviin rekisteritietoihin Tilastokeskuksen korkean tietoturvatason etäkäyttäjärjestelmässä. Rekisteritietoja ja yhdistettyä aineistoa säilytetään ja käsitellään Tilastokeskuksen etäkäyttäjärjestelmässä ilman suoria tunnistetietoja.

9 Raportointi ja tutkimushankkeen maksut

Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa uutta tietoa ohjelmien vaikuttavuudesta, ei laatia laajoja monografioita tai vastaavia. Tutkimukset raportoidaan siten tiiviinä suomenkielisinä katsauksina tai short report –tyyppisinä artikkeleina. Tutkimusryhmä voi lisäksi laatia

englanninkielisiä artikkeleita. Tutkimushankkeeseen liittyvien maksujen sekä niiden vasteeksi toimitettavan raportoinnin aikataulua on kuvattu alla.

1. maksuerä: 100 000 euroa 31.12.2021 mennessä

Vasteeksi tutkimusryhmä toimittaa oikeusministeriölle alustavat versiot tutkimuksen raporttien sisällysluetteloista.

2. maksuerä: 150 000 euroa 31.12.2022 mennessä

Vasteeksi tutkimusryhmä toimittaa oikeusministeriölle erikseen sovitun mukaisesti alustavia tutkimustuloksia vuoden 2022 aikana. Lisäksi hankkeen väliraportointi toimitetaan oikeusministeriölle alkuperäisen sopimuksen mukaisesti 28.2.2023 mennessä.

3. maksuerä: 50 000 euroa 31.12.2023 mennessä

Vasteeksi tutkimusryhmä toimittaa oikeusministeriölle vuoden 2023 loppuun mennessä luonnoksen lopullisesta hankeraportista. Lopullinen hankeraportti julkaistaan myöhemmin päätettävässä julkaisusarjassa.

10 Tutkimusryhmä

Teemu Vauhkonen rekrytoidaan hankkeeseen tutkijaksi jaksolle 1.4.2021-30.3.2024¹⁶. Sitä ennen hankkeessa aloittaa projektikoordinaattori Anna Raeste jaksolla 1.10.2020-31.12.2021. Tutkimusavustajaksi rekrytoidaan Teemu Kononen jaksolle 1.10.2021-31.7.2022.

Arviointitutkimuksen vastuullisena johtajana toimii YTT Markus Kaakinen. Hankkeen sisäisessä Krimon ohjausryhmässä toimivat prof. Janne Kivivuori, apul.prof. Antti Latvala ja yliopistotutkija Sasu Tyni.

11 Riskien ennakointi

Tulosten yleisenä reunaehtona on asiakkuuksien määrä ja virtaus arvioitavissa ohjelmissa. Seuranta-aikojen pituudet vaihtelevat henkilöittäin. Uusimisen analyysissa huomioidaan seuranta-ajan kesto¹⁷. Silti vaikuttavuuden arviointi voi vaarantua, jos ohjelmassa on liian vähän asiakkaita. Koska ETKL:n ja SEXPO:n hankkeiden osalta tutkimukseen osallistuminen perustuu sekä eettisistä että tiedonkäsittelyyn liittyvistä oikeudellisista syistä tutkittavien suostumukseen, erityisesti kyseisten hankkeiden tutkittavien määrä on jäänyt odotettua matalammaksi. Tutkimusryhmä jatkaa yhdessä tutkittavien hankkeiden

¹⁶ Vauhkonen aloittaa hankkeessa tohtorikoulutettavana, mutta väittelyn jälkeen nimike vaihtuu tutkijatohtoriksi.

¹⁷ SEXPO:n ohjelman arvioinnissa ei voida huomioida time-at-risk –perspektiiviä, koska jälkeen-tilanteesta ei voida kerätä tapahtumapäivätietoa.

henkilökunnan kanssa aktiivisesti erilaisten keinojen kehittämistä suostumusprosentin kasvattamiseksi. Alla on havainnollistettu hankkeiden asiakasmääriä sekä tutkimukseen suostumuksensa antaneiden asiakkaiden määriä suhteessa tutkittavien hankkeiden rahoitushakemuksissaan ilmoittamiin, odotettuihin sisäänvirtausmääriin.

Hanke	Hankkeen hakemuksessa ilmoittama arvioitu sisäänvirtaus hankkeen aikana	Hankkeen asiakkaiden määrä marraskuussa 2021*	Tutkimukseen osallistuvat
Turvallisille raiteille -hanke (Ensi- ja turvakotien liitto)	100	50	8
SeriE-hanke (Sexpo-säätiö)	100	60	16
RiO-hanke (Vantaan kaupunki)	49	n. 35	31 (suostumus 17)
ROKKI-hanke (Turun kaupunki)	50	42	38 (suostumus 4)
NURRI-hanke (Oulun kaupunki)	45-75	49	40 (suostumus 5)
RIKO-hanke (Rovaniemen kaupunki)	60	29	25 (suostumus 8)
* Sekä nykyiset että toiminnassa jo lopettaneet asiakkaat			
HUOM. Sexpo-säätiön ja ETKL:n tapauksessa suostumusta tutkimukseen osallistumiseksi ei kysytä kaikilta (esim. ETKL:n toiminnassa suostumusta pyydetään vain suomenkielisiltä asiakkailta, Sexpolla osallistumisesta voivat rajoittaa mm. yksilöiden vaikeat kehitykselliset haasteet)			

Onnistunut analyysi edellyttää tarkkaa asiakastietojen keräämistä ohjelmissa. Sexpon hankkeessa arvioinnin validiteettiin voi kohdistua riski, jos ohjelma ei sisällä selkeää päättymisajankohtaa, joka määrittää jälkeen-ajan alkuketken. Toisin sanoen, sikäli kuin ohjelma tarjoaa pitkää jälkitukea, tutkimushankkeen kesto ei mahdollista puhdasta jälkeenmittausta.

Rekisteritietojen saatavuus nojaa myös muiden viranomaisten ja tahojen toimintaan kuin Krimon (esim. poliisi, oikeusrekisterikeskus, Tilastokeskus). Myös Krimon omat rekisterit nojaavat muiden tahojen toimituksiin. Mikäli näissä toimituksissa esiintyy

viiveitä, se voi vaikuttaa tutkimuksen aikatauluun tutkimusryhmästä riippumattomista syistä.

Tutkimusryhmä suosittelee ministeriölle, että hankkeiden vaikuttavuusseuranta jatketään myös tässä käytettävän seuranta-ajan ja tutkimusperiodin jälkeen mm. vaikutusten ajallisen keston selvittämiseksi.

Kirjallisuus

- Aaltonen, Mikko & Hinkkanen, Ville (2014): *Katuväkivaltatyön vaikuttavuus: HelsinkiMission Aggredi-ohjelman arviointi*. Verkkokatsauksia 40/2014. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, Helsinki.
- Gupta, Sandeep K. 2011. Intention-to-treat concept: A review. *Perspectives in Clinical Research* 2(3), 109–112.
- Kivivuori, Janne & Aaltonen, Mikko & Näsi, Matti & Suonpää, Karoliina & Danielsson, Petri (2018). *Kriminologia: rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa*. Tallinna: Gaudeamus.
- Konttila, Arja, Aaltonen, Mikko & Tyni, Sasu (2018). *Väkivaltarikollisten OMA-ohjelman tehokkuuden ja vaikuttavuuden arviointi uusintarikollisuuden näkökulmasta: Analyysi OMA-ohjelman suorittaneiden ja keskeyttäneiden väkivaltarikollisten uusintarikollisuudesta*. Edilex Edita Publishing Oy, Helsinki.
- Laajasalo, Taina & Ellonen, Noora & Korkman, Julia & Pakkanen, Tom & Aaltonen, Olli-Pekka (2020) Low recidivism rates of child sex offenders in a Finnish 7-year follow-up, *Nordic Journal of Criminology*, 21:1, 103-111, DOI: 10.1080/2578983X.2020.1730069
- Liddle, Howard A., Dakof, Gayle A., Parker, Kenneth, Diamond, Guy S., Barrett, Kimberly, & Tejeda, Manuel (2001). Multidimensional family therapy for adolescent drug abuse: results of a randomized clinical trial. *The American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 27:4, 651–688
- McCoy, C. Eric (2017). Understanding the Intention-to-treat Principle in Randomized Controlled Trials. *Western Journal of Emergency Medicine* 18:6, 1075-1077.
- Oikeusministeriö (2019). *Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille. Kehittämistyöryhmän ehdotus*. Oikeusministeriön julkaisuja 2019:26. Oikeusministeriö, Helsinki.
- Näsi, Matti (2016). Nuorten rikoskäyttäytyminen ja uhrikokemukset 2016. *Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin katsauksia* 18/2016. Saatavilla: https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/169509/Katsauksia_18_Näsi_2016.pdf?sequence=1
- Sambou, S. & Piispa, M. (2019). *Toimintamalli rikoksilla oireileville nuorille : Kehittämistyöryhmän ehdotus*. Oikeusministeriön julkaisuja, Selvityksiä ja ohjeita 2019:26. Saatavilla: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161653>
- Stuart, Elizabeth A. (2010). Matching methods for causal inference: A review and a look forward. *Statistical Science* 25:1, 1–21.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019) Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Saatavilla: https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf

Valtioneuvosto (2019). *Osallistava ja osaava Suomi – sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Pääministeri Sanna Marinin hallituksen ohjelma.* Valtioneuvosto, Helsinki.

Virtanen, Miialiila & Aaltonen, Mikko & Tyni, Sasu & Kivivuori, Janne (2020). Vankilakoulutuksen vaikutus uusintarikollisuuteen ja vapautumisen jälkeiseen työssäkäyntiin. *Edilex* 2020/3. Referee-artikkeli. Julkaistu 17.1.2020. www.edilex.fi/artikkelit/20398

Liite 1 Oikeusministeriön rahoittamat hankkeet.

Järjestöjen kuntoutushankkeet:

- Ensi- ja turvakotien liitto (EKTL): Lähisuhdeväkivallan torjuntaohjelma
- Helsinkimissio: Järjestäytyneen rikollisuuden Exit-mallin laajentaminen Aggredin toimintaan valtakunnallisesti
- Kalliolan Settlementti: Riihimäen vankilan väkivaltarikollisten uusintarikollisuuden vähentäminen uudella kuntoutusmallilla (RIVAKKA)
- Kriminaalihuollon tukisäätiö: Väkivaltarikoksiin syyllistyneiden nuorten kuntouttamiseen eritoten radikalisoitumisen osalta
- Settlementti Tampere: Nuorten seksuaalirikosten tekijöiden kuntoutusohjelma Pirkanmaalla
- Sexpo-säätiö: SeriE-hanke, joka tarjoaa tukipalveluja henkilöille, joilla on kohonnut riski syyllistyä lapsiin ja nuoriin kohdistuvaan seksuaalirikokseen
- Vuolle Settlementti: Uusintarikollisuuden ehkäisy ulkomaalaistaustaisten sekä etnisiin ja uskonnollisiin vähemmistöihin kuuluvien parissa Pohjois-Pohjanmaalla ja Kainuussa
- Kriminaalihuollon tukisäätiö: Uuden väkivaltarikoksia ehkäisevän toimintaohjelman hankinta

Nuorisoriikollisuuden ehkäisymalli:

- Oulun kaupunki
- Rovaniemen kaupunki

- Turun kaupunki
- Vantaan kaupunki

